

Şehrîzâde Mehmed Said: Hayatı ve Eserleri

Nurten Sevinç*

Öz

XVIII. yüzyıl Osmanlı tarih yazımının önemli simalarından biri olan Şehrîzâde Mehmed Said kısa süren hayatına ilmî ve edebî açıdan çeşitli alanlarda çok sayıda eser sığdırmayı başarmış velût bir ansiklopedist alimdir. Günümüze intikal eden eserleri yurt içi ve yurt dışındaki kütüphanelere dağılmış vaziyette olan bu çok yönlü müellifin hayatı ve eserleri üzerinde maalesef son zamanlara kadar derli toplu bir inceleme yapılmamıştır. Bu çalışmamızda, Şehrîzâde Mehmed Said'in hayatı ve eserlerinin hususiyetine temas edilerek özet şekilde açıklayıcı bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şehrîzâde Mehmed Said, *Kurretü'l-Ebsâr/Târih-i Nevpeydâ, Metnü't-Tevârih*.

Şehrîzâde Mehmed Said: His Life and Works

Abstract

Şehrîzâde Mehmed Said, one of the important figures of the 18th century Ottoman historiography, is a prolific encyclopedist scholar who has managed to fit a large number of scientific and literary works in various fields in his short life. Unfortunately, until

* Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul/Türkiye, nurten.sevin@gmail.com, orcid.org/0000-0001-8846-9775

recently, no comprehensive study has been made on the life and works of this versatile author whose works that have survived to this day are scattered in libraries in the country and abroad. In this study, it has been tried to give brief explanatory information by touching on the life and characteristics of şehrîzâde Mehmed Said's Works.

Keywords: şehrîzâde Mehmed Said, *Kurretü'l-Ebsâr/Târih-i Nevpeydâ*, *Metnü't-Tevârih*.

Giriş

XVIII. yüzyıl Osmanlı müverrihlerinden Şehrizâde Mehmed Said'in hayatı ve eserlerine ilişkin bilgiler başta Osmanlı tarihi olmak üzere diğer sahalarda araştırma yapan bireyler için ehemmiyet arz etmiş olsa da sınırlı kalmıştır. Nitekim bu hususta Franz Babinger birçok tarihi eserin ve derlemenin yazarı olarak takdim ettiği Şehrizâde'nin edebî çalışmalarını, Bursalı Mehmed Tahir'in Kâtib Çelebi ile mukayese etmesine hak vermiş olsa bile şimdikiye kadar tanınmamış olmasını yerinde görmemektedir. Yine Babinger "Bu çok bilgili ve her alanda kalem oynatmış kişinin tam incelemesi henüz yapılmamıştır ve çok gereklidir" demektedir. Bu bağlamda Şehrizâde'nin hayatı ve eserleri hususunda verilen bazı yanlış ve eksik bilgilerin tekrarlanması ötesine geçilememiştir. Babinger'in Carl Brockelmann'a dayanarak Şehrizâde'nin 1730 tarihinde dünyaya geldiğini söylemesi bu hatanın tekrarlanmasına neden olmuştur¹. Kezâ Franz Taeschner'in de 1143/1730 olarak bilinen doğum tarihinin hatalı olduğu yönündeki kanaati, *Ravzatü'l-Enfüs fi't-Târih*'de görüldüğü şekliyle Şehrizâde Ahmed b. Müzehhib Said isminin sorgulanması ve babasının adının tam olarak ne olduğuna dikkat çekilmesi de, üzerinde durulması gereken önemli bir husustur².

Diğer taraftan müellifin *Kurretü'l-Ebsâr fi-Netâyici't-Tevârih ve'l-Ahbâr, Nuhbe-i Sa'îdi/Târih-i Nevpeydâ* isimli eserini³ Mehmed Tahir ve Babinger tarafından sırasıyla *Nevpeydâ, Kurretü'l-Ebsâr fi-Netâyici't-Tevârih ve'l-Ahbâr ve Nuhbe-i Sa'îdi* olarak üç farklı eser⁴ gibi gösterilmesi, bu husustaki diğer bir hata olarak kabul edilebilir. Bu durum müellifin tarih alanındaki en hacimli eserlerinden *Kurretü'l-Ebsâr*'ın kapsam ve içerik yönünden birbirinden farklı ve çok eksik olan Konya⁵ ve İstanbul Üniversitesi⁶ nüshalarından başka bilhassa sonuç mahiyetindeki Kahire Dârü'l-Kütübi'l-Kavmiyye'deki müellif hattı tam yazmanın etraflıca incelenmemiş olmasından kaynaklanmıştır denilebilir. Yine Mehmed

1 Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1992, s. 323-325.

2 Babinger, *a.g.e.*, s. 325.

3 Nurten Sevinç, "Şehrizâde Mehmed Said ve *Kurretü'l-Ebsâr (Târih-i Nevpeydâ) Adlı Eseri: Tahlil ve Metin*", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Tarih Programı, İstanbul, 2020, s. 84-85.

4 Bursalı Mehmed Tahir, "Şehrizâde Mehmed Said Efendi", *Türk Yurdu*, cilt 6, sayı 62, (30 Mart 1330), s. 2069-2070; Babinger, *a.g.e.*, s. 323-324.

5 Şehrizâde Mehmed Said, *Târih-i Nevpeydâ (Kurretü'l-Ebsâr fi-Netâyici't-Tevârih ve'l-Ahbâr, Nuhbe-i Sa'îdi)*, Konya İzzet Koyunoğlu Ktp., nr. 13279.

6 Şehrizâde Mehmed Said, *Târih-i Nevpeydâ (Kurretü'l-Ebsâr fi-Netâyici't-Tevârih ve'l-Ahbâr, Nuhbe-i Sa'îdi)*, İ.Ü. Ktp., TY, nr. 3291.

Said'in içerisinde otobiyografisinin ve eserlerinin yer aldığı St. Petersburg Şarkiyat Enstitüsü'ndeki *Metnü'l-Tevârih*'in kayıp olarak bilinmesi de diğer bir eksikliklerdir. Ancak Şehrîzâde ve eserleri için bilinen eksik ve yanlış bilgilerin bunlarla sınırlı olmadığı muhakkaktır. Mehmed Said'in hayatı ve eserlerine ilişkin 2020 tarihinde tamamlamış olduğum “*Şehrîzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr (Târîh-i Nevpeydâ) Adlı Eseri: Tahlil ve Metin*” isimli doktora çalışmamdan hareketle yorum ve değerlendirmede bulunmadan önce müellif ve eserlerine ilişkin yapılan bazı çalışmalara aşağıda yer verilecektir. Şehrîzâde Mehmed Said'den bahisle *Kurretü'l-Ebsâr* ve diğer bazı eserlerinin ismini tarih ve edebiyat araştırmalarına ilişkin yapılan çalışmalarda görmekteyiz. Meşhur bibliyografya âlimi Bağdatlı İsmail Paşa ondan ve eserlerinin bazılarından bahsetmektedir⁷. Ayrıca Mehmed Tahir *Türk Yurdu* ve *Osmanlı Müellifleri*⁸ çalışmalarında söz ederken, Babinger'in de yukarıda belirttiğimiz üzere Osmanlı tarihi müelliflerine ilişkin kaleme aldığı eserinde konu edinmesi yirminci yüzyılda Şehrîzâde ve eserlerinin ne ölçüde bilindiğini göstermesi bakımından ehemmiyet arz etmektedir.

Günümüzde *Kurretü'l-Ebsâr*'ın İstanbul Üniversitesi nüshası üzerinde Faruk Bilici tarafından mezuniyet tezi hazırlanmış ve ansiklopedi maddesi yazılmıştır⁹. Abdülkadir Özcan *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri* isimli eserinde “Şehrîzâde Mehmed Said ve Tarihe Dair Eserleri”nden kısaca bahsetmiştir¹⁰. Orhan Şaik Gökyay “*Kâtip Çelebi; Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri*” adlı makalesinde Kâtip Çelebi'nin ilmî yönünü değerlendirirken *Kurretü'l-Ebsâr*'ın eksik nüshalarından istifade etmiştir¹¹. Yine bu eseri Feridun Emecen de “Hilafetin Devri Meselesi: Şaban-ı Şifâî ve Şehrîzâde Mehmed Said'in Görüşleri Üzerine Yorumlar” başlıklı yazısında kullanarak bazı tespitlerde bulunmuştur¹². Eren Ersoy ise Şeh-

7 Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Mü'ellifin ve Âsârü'l-Musannifin*, II, İstanbul, 1955, s. 332; a.mlf., *İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli 'alâ-Keşfi'z-Zunûn 'an-Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, II, İstanbul, 1947, s. 223.

8 Bursalı Mehmed Tâhir, “Şehrîzâde Mehmed Said Efendi”, s. 2069-2070; a.mlf., *Osmanlı Müellifleri*, III, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1342, s. 75-76.

9 Faruk Bilici, “*Şehrîzâde Mehmed Said Efendi'nin Târîh-i Nevpeydâ Metni*”, (Mezuniyet tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi Kürsüsü, 1974; a.mlf., “Şehrîzâde Mehmed Said”, *DİA*, XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 472-473.

10 Abdülkadir Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, İstanbul, Kronik Kitap, 2020, s. 149-150.

11 Bk. Orhan Şaik Gökyay, “Kâtip Çelebi; Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri”, *Kâtip Çelebi, Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, Ankara, TTK Yay., 1991, s. 19-20, 37-39, 43, 54, 73.

12 Feridun M. Emecen, “Hilafetin Devri Meselesi: Şaban-ı Şifâî ve Şehrîzâde Mehmed Said'in Görüşleri Üzerine Yorumlar”, *Osmanlı'nın İzinde Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı*, haz. Feridun M. Emecen - İshak Keskin - Ali Ahmetbeyoğlu, I, İstanbul, 2013, s. 561-574.

rîzâde'nin *Mahzenü's-Safâ ve Kenz-i Dürrer-i Zikr-i Şu'arâ* isimli eserine ilişkin bir makale kaleme almıştır¹³. Ayrıca Fikret Sarıcaoğlu¹⁴, Gottfried Hagen¹⁵ ve Zeynep Aycibin¹⁶ gibi bazı araştırmacılar da Kâtib Çelebi'nin eserleri üzerinde yaptıkları çalışmalarda Şehrzâde'den söz etmişlerdir. Son olarak Davut Adlığ yazarın *Tuhfetü'l-Mustafaviyye* adlı eserine dair tezini ve *Târih-i Düvel'*in ikinci cildinin sadece metin kısmını yayımlamıştır.

I. Hayatı

XVIII. yüzyıl Türk ilim dünyasının önemli müverrihlerinden olan Şehrzâde Mehmed Said'in hayatı ve eserlerine dair bilgilerimizi başta *Metnü't-Tevârih* olmak üzere *Kurretü'l-Ebsâr fi-Netâyici't-Tevârih ve'l-Ahbâr /Târih-i Nevpeydâ'* gibi eserlerinin yanı sıra yer yer diğer çalışmalarına serpiştirdiği önemli notlardan edinmekteyiz.

Daha çok Şehrzâde olarak bilinen Mehmed Said'in adı yazmış olduğu eserlerinden *Ravzatü'l-Enfüs fi't-Târih*'de Şehrzâde Ahmed b. Müzehhib Sa'îd¹⁸, *Mahzenü's-Safâ ve Kenz-i Dürrer-i Zikr-i Şu'arâ*'da Mehmed Sa'îd Vahdetî eş-Şehîr bi-Şehrzâde¹⁹ ve son olarak *Metnü't-Tevârih*'de ise Ebü'l-Mehâmid 'Abdü'l-'Alîm Muhammed Sa'îd eş-Şehîr bi-Şehrzâde²⁰ olarak zikredilmektedir. Şiirlerinde Sa'îd ve Şehrî²¹ mahlasını kullanan Mehmed Said'in, Şehrzâde isminden de İstanbullu olduğu anlaşılmaktadır²².

13 Eren Ersoy, "Şehrzâde Muhammed Saîd Vahdetî'nin (ö. 1764/65) Şairler Tezkiresi Mahzenü's-Safâ Kenz-i Dürrer-i Zikr-i Şu'arâ Üzerine", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 7, İstanbul, 2011, s. 45-56.

14 Fikret Sarıcaoğlu, *Kitâb-ı Cihânnümâ li-Kâtib Çelebi*, (Giriş: Kâtib Çelebi ve Cihânnümâ, *Dizin*), II, Ankara, TTK Yay., 2013, s. 13, 22, 75.

15 Gottfried Hagen, *Bir Osmanlı Coğrafyacısı İşbaşında Kâtib Çelebi'nin Cihannümâ'sı ve Düşünce Dünyası*, Küre Yay., Aralık 2015, s. 68, 288.

16 Kâtib Çelebi, *Fezleke*, [Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)], haz. Zeynep Aycibin, I, XL, CXIV, İstanbul, Çamlıca Yay., 2016.

17 Şehrzâde Mehmed Said, *Kurretü'l-Ebsâr fi-Netâyici't-Tevârih ve'l-Ahbâr*, *Nuhbe-i Sa'îdi/Târih-i Nevpeydâ'*, Kahire, Dârü'l-Kütübi'l-Kavmiyye nr. 192.

18 Şehrzâde Mehmed Said, *Ravzatü'l-Enfüs fi't-Târih*, Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz, Ms. or. fol. 3336, vr. 4a.

19 Şehrzâde Mehmed Sa'îd Vahdetî, *Mahzenü's-Safâ ve Kenz-i Dürrer-i Zikr-i Şu'arâ*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, MC.Yz.O. 0074.01, vr. 55a.

20 *Metnü't-Tevârih*, vr. 70b.

21 *Şehrzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 8.

22 Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-'Arifin Esmâü'l-Mü'ellifin*, II, s. 332.

Şehrîzâde'nin babasının ismi ve nisbesi Mehmed Şehrî olup ailesine ilişkin nesep zincirini Mehmed Şehrî ibn Yusuf bin Mustafa ibn Nasuh eş-Şehîd şeklinde zikretmekle iktifa etmektedir. Babası tarafından kaydedilen bilgiye göre 1133/1720-1721 yılında Berat gecesi Cuma günü (15 Şaban 1133/11 Haziran 1721)²³ doğmuştur²⁴. Tıpkı kendisi gibi ailesine ilişkin de intizâmlı malumat bulunmayan müverrih bazı eserlerinde babasının görevleri ve ilmî yönünden bahsetmektedir. Pederini sarf, nahiv, mantık, maânî ve beyân, bedîyyat, tefsîr, fıkıh, kelim, hadîs, nesir ve nazım gibi ilimlere vâkîf, oldukça bilgili biri olarak tarif etmektedir²⁵. Babası da şiirlerinde Şehrî mahlasını kullanarak Mora ve Anabolu'nun fethine dair tarih düşürmüştür²⁶. 1125/1713-1714 tarihlerinde Defterdar Mehmed Paşa'nın mektupçusu²⁷ olan Şehrî Mehmed Efendi *piyâde mukâbelcisi*²⁸ ve *sergi nâzırı*²⁹ gibi görevlerde bulunmuştur³⁰.

Kendi ifadesiyle altı yaşında Kur'ân-ı Kerîm okumaya başlayan müellif daha sonra cüz'î ve küllî, aklî ve naklî ilimlerden fazilet sahibi kimselerin birçok eserini kıraat etmiş, mahfî ve âşikâr bilgiler için devamlı çalışarak ömür sermayesini tüketmiştir³¹. Yirmi yaşına ulaştığında ise çeşitli ilmî disiplinlerden Arapça ve Türkçe manzum, mensur tarzda küçük, büyük risaleler yazdığını fakat bunların birçoğunu dünyevî mânialardan, illetlerden ve gamlardan ötürü

23 Berat gecesi 15 Şaban'a rastlamakla birlikte cuma günü 17 Şaban'a tekabül etmektedir.

24 *Metnü't-Tevârîh*, vr. 65a. Şehrîzâdenin doğum tarihine dair Carl Brockelmann ve Franz Babinger'in verdiği 1143/1730 tarihi gerçekte bağdaşmamaktadır. Bk. Carl Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Literature*, II, Leiden, E.J. Brill, 1949, s. 565; F. Babinger, *a.g.e.*, s. 323.

25 *Metnü't-Tevârîh*, vr. 65a-65b.

26 Hilmi Yücelen, *Türk Mali Tarihine Toplu Bir Bakış ve Malîyeci Şairler Antolojisi*, İstanbul, Nilüfer Matbaası, 1973, s. 244-245.

27 *Şehrîzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 5, 14.

28 Piyade mukabele kalemi, yeniçeri ocağı ile cebeci, topçu ve top arabacı ocaklarının verdikleri deftere istinaden maaş cetvellerini kontrol ederdi. Bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara, TTK Yay., 1988, s. 358.

29 Doğrudan baş defterdara bağlı olup, hazineden çıkacak paraların ita emirlerini tetkik ederek sergi halifesine irsal eden ve çıkan para ile ita emirlerinin muhasebesini tutan kalemin şefi için bk. Mîdhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1986, s. 312.

30 *Şehrîzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 5.

31 Şehrîzâde'yi ilmî disiplini ve çalışkanlığı yönüyle Kâtib Çelebi'ye benzetmek mümkündür. Kâtib Çelebi, bazen bir kitabın üzerinde kendisini unuttur ve odasında güneşin batmasından doğmasına kadar mum yanardı ve bundan hiçbir usanç duymazdı. "Gâhî bir kitabı görmeğe şevk düşüp gurûb-ı şemsden tulû'a dek şem'a yanar kelâl ve melâl gelmez idi" (Bk. Fikret Sarıcaoğlu, "Kâtib Çelebi'nin Otobiyografileri", *Prof. Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı 37, İstanbul, 2002, s. 312).

tebyiz edemediğini belirtmektedir³². Böylesi bir çalışma gayreti içerisinde olan Şehrzâde eserinde Farsça ve Arapça şiir ibare vb. kullanımlara mahirce yer vermekte ise de eğitimini hangi hocalardan ve nerelerden aldığı hususunda detaylı bir bilgi sunmamaktadır. *Tuhfetü'l-Mustafâviyye*'den edindiğimiz bilgiye binâen onun Pir Kadı Yusuf Efendi ve Mehmed Efendi gibi kimselerden ders aldığını söyleyebiliriz³³.

Bursalı Tahir Şehrzâde'yi “*ulemâ-yı müverrihinden*” saygıdeğer bir kimse olarak tanıtmakta eğitimini İstanbul'da ikmâl ettiğini ve akabinde bazı maliye kalemlerinde çalıştığını ifade etmektedir³⁴. Nitekim Mehmed Said'in *Zeyl-i Hâdikatü'l-Vüzerâ* adlı eserinin içindekiler kısmından sonra tahrir olunan “*Gül-i Zibâ Zeyl-i Hâdikatü'l-Vüzerâ eş-Şehrzâde Mehmed Saïd Efendi Hâcegân-ı Dîvân-ı Sultânî*”³⁵ ibaresi de bu durumu destekler niteliktedir. Zira “*hâcegân*” ibaresi Osmanlı bürokrasisinde önemli kalem âmirleri için kullanılan bir tabirdir³⁶. Ayrıca bu ibareyi *Zübdetü't-Tevârih* isimli eserinin cild-i evveline ilişkin açıklayıcı bilgi içeren notda da “*Bu Zübdetü't-Tevârih Şehrzâde Mehmed Saïd Efendi Dîvân-ı Hâcegân-ı Hümayûn-ı Sultân Mahmud Hân hazretleri vüzerâsından el-Hâc Mehmed Paşa nâmına virilmiştir...*”³⁷ şeklinde görmekteyiz.

Mehmed Said, babası tarafından tutulan bazı arşiv kayıtlarını görmüş ve bunları zaman zaman eserine derç etmiştir. Baltacı Mehmed Paşa'nın sonunun nasıl olduğu ile ilgili yazdıkları bu minvaldedir³⁸. Yine Mehmed Şehrî tarafın-

32 *Metnü't-Tevârih*, vr. 66a.

33 Ayrıca Şehrzâde, hocalarından Mehmed Efendi ile birlikte hacca gitmiştir. Bk. Şehrzâde Mehmed Saïd Efendi, *Tuhfe-i Mustafâviyye Fi Beyân-ı Kapudân-ı Devlet-i Aliyye*, haz. Davut Adlığ, İstanbul, Efe Akademi, 2020, s. 54.

34 Mehmed Tâhir, “Şehrzâde Mehmed Said Efendi”, s. 2069.

35 Şehrzâde Mehmed Saïd, *Gül-i Zibâ Zeyl-i Hâdikatü'l-Vüzerâ*, Süleymaniye ktp., nr. 194 (Yazmanın ilk sayfasındaki bilgi notunda Süleymaniye kütüphanesi arşiv kayıtlarında fotokopi 194 numara olarak gösterilen bu eserin aslen Berlin ktp. Ms. Diez. A. Octau. 104'de bulunduğu ve mübadele ile temin edildiği görülmektedir).

36 Mehmet İpşirli, “Hâcegân”, *DİA*, XIV, İstanbul 1996, s. 430-431.

37 Şehrzâde Mehmed Saïd, *Zübdetü't-Tevârih*, Kahire, Dârü'l-Kütübi'l-Kavmiyye nr. 181, vika-ye varağı.

38 “..Mahmiyye-i Edirne'ye dâhil olduğu gibi sadâretten ‘azl ve mânend-i cezâ-yı Sinimmârî-i meşhûr Sepetçiler Kasrı’nda habs ve ba‘de’l-müsâdere Midillü cezâresine nefy ü nakl olundu. Derhâl katl ü i‘dâmı bâbında hatt-ı hümayûn sudûr idüp ‘akîbinden irsâl olunmuş idi. Lâkin gâzî-i mûmâ-ileyh bu mâdde-i nâ-melhûz zuhûrundan kemâl-i ye’s ü hüznle mahmûm olmağla katlini müş‘ir emr-i ‘âlînin vusûlünden bir gün mukaddem müntakıl-ı dâr-i bekâ oldu. Vâlid-i merhûm mazbatasında ser-‘asker kralı bozmak ni‘met-i celîlesine ibtidâ bunlar nâil oldular deyü tahkîk ider”. Bk. *Şehrzâde Mehmed Saïd ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 13.

dan tutulan cizye defterlerini de elde ederek *Kurretü'l-Ebsâr*'da kullanmıştır³⁹. Kezâ 1140/1727-1728 tarihlerindeki icmâl defterlerinden de bahsetmekte ve aynı eserinin farklı bölümünde geçen XVIII. yüzyılda deniz seferlerindeki yenilginin sebeplerine dair açıklayıcı bilgiler aktarmakta ve babası ile kapudane-i hümayûn kaptanı Aylaz 'Ali Kaptan arasındaki mükalemeye de yer vermektedir⁴⁰.

Şehrîzâde'nin bilgilerin güzidesinin özü olarak tarif ettiği babası Şehrî Efendi⁴¹ 1158/1745 senesi rebi'ülevvel ayının yevmü's-sebt/cumartesi öğlen vak-tinde vefat etmiştir⁴². İstanbul'da Küçük Ayasofya civarında ikamet eden Şehrî Mehmed Efendi'nin vefatı öncesindeki görevini “*Mahmiyye-i İstanbul'da Küçük Ayasofya kurbünde Hüseyin Ağa mahallesinde sâkin iken bundan akdem vedâ'ı âlem-i fânî iden Şıkk-ı Sâni defterdârı merhûm Şehrî Mehmed Efendi ibn Yûsuf'in*” verilen hüccette geçen ifadeden anlamak mümkündür⁴³.

Onun vefatıyla Küçük Ayasofya Camii'ndeki vakfına Şehrîzâde mütevellî seçilmiş ve bu işlem için kendisine günlük sekiz akçe ücret verilmiştir⁴⁴. Şehrîzâde bu vakfın eski ve terk edilmiş vaziyetteki kapısını temizleterek halen kullanımını sağlamıştır. Nitekim yanındaki duvarda bulunan musluk da onun hayır eseridir⁴⁵.

39 “...vâlid-i merhûm Defterdâr Mehemmed Paşa merhûmun mektûbcusu bulunmağla ol târîhde muharrer cizye defterine ‘abd-i Hakîr zafer-yâb olup, sûretini bu mahalle nakl ü sebt eyledim. Ve defter-i mezkûrdan hâric ba‘zı mevâd dahi tahrîr olunmuşdur...” Bk. *Şehrîzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 14.

40 Nurten Sevinç, “Şehrîzâde Mehmed Said Efendi'nin Devlet Düzeni İle İlgili Bazı Görüşleri”, *İmparatorluğun Son Asrında Osmanlılar (Kurumlar-İnsanlar-Kaynaklar)*, ed. Fatih Bozkurt - Burhan Çağlar, İstanbul, 2022, s. 335-336, 352.

41 *Metnü't-Tevârîh*, vr. 65a.

42 *Metnü't-Tevârîh*, vr. 65b.

43 Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2948 (Şehid Ali Paşa Kütüphanesi'nde bulunan tek sayfa hüccet).

44 “‘Arz-ı hâl-i kullarıdır ki, Küçük Ayasofya Camii'-i şerîfnde vâki' Mukâbele-i süvârî-i esbak pederim merhûm Şehrî Mehmed Efendi'nin vakfına yevmî sekiz akçe vazife ile mütevellî olan karındaşım Mehmed Sa'îd fevt olup...” BOA, *TS.M.A.E.*, 833/8, s. 2, 10 B 1180 (12 Aralık 1766). Küçük Ayasofya Camii vakfı II. Bayezid devri Bâbüssaâde Ağası Küçük Hüseyin Ağa aracılığıyla yapılmış ve yine mihrap, mermer minber ile avludaki otuz altı odalı zaviyenin de bu sıralarda yapıldığı anlaşılmaktadır. Bk. Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, I, Ankara, TTK Yay., 1987, s. 95.

45 Ayvansaraylı Hafız Hüseyin, *Hadikatü'l-Cevami'*, haz. İhsan Erzi, II, İstanbul, Tercüman-Aile ve Kültür Kitaplığı Yay., 1987, s. 25. Yine “eski kilise cami haline getirilirken narteksin kuzeye bakan yan duvarındaki kapı ve pencere Şehrîzâde Mehmed Said Efendi tarafından muntazam kesme taşla kaplatılarak yanındaki duvara bir musluk ilâvesiyle klasik üslûpta bir giriş halinde şekillendirilmiştir”. Semavi Eyice, “Küçük Ayasofya Külliyesi”, *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s. 521.

Şehrzâde'nin gelirleri içerisinde hashâ-i Velestin ve buraya tabii mahallerin mâlikâne mukataası yer almaktadır. Bu bağlamda 1158/1745 tarihli berat mücebince Tırhala sancağında Velestin hasları ve tevâbii mukâtaasını mâlikâne yöntemiyle mutasarrıf olan Şehrî Efendi'nin bizzat rızasıyla hakkını evlatları Mehmed Emin ve Mehmed Said'e vermesiyle vâridat iki kardeş arasında on yıllık süreyle paylaşılmıştır.

“Tırhala sancağında vâki ‘ senevî bin yedi yüz altmış altı buçuk guruş yirmi akçe mâli ve zemân-ı zabtı mart ibtidâsından olan hashâ-i Velestin ve tevâbi ‘i mukâta ‘asına mâlikâne mutasarrıf olan Şehrî Mehmed mukâta ‘a-i mezbûru hüsn-ı rîzâ ve ihtiyâr ve ferâğ-ı mu ‘teber-i kat ‘î ile bedel-i ma ‘lûm ve makbûz mukâbili oğulları Mehmed Emin ve Mehmed Sa ‘îd zîde mecduhâya ferâgat ve kasr-ı yed eylediğini müş ‘ir-i sadreyn-i muhteremeyn hazarâtı ihzârlarıyla müzmâ ve hatemleriyle mahtûm hüccet-i şer ‘iyye olmağın beher sene mâlın edâ ve kalemiyyesin virüp hesâbın görmek beher on guruşda bir guruş hesâbınca beş yüz guruş resm-i kasr-ı yedi iktizâ itmeğe meblağ-ı mezbûru teslîm-i hazîne-i ‘âmirem eylediğine sûret-i rûznâmçe-i hümâyûnum virilmeğın ferâgat ve kasr-ı yedinde virdiği hüccet-i şer ‘iyye ve sâdir olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn mücibince mâlikâne ‘uhdelerine kayd ve şurûtuyla berât-ı celîlü ‘l- ‘unvânım virmek bâbında telhîsi mücibince..... 1158 senesi rebî ‘ulevvelinin yirmi üçüncü günü....”⁴⁶.

Kurretü ‘l-Ebsâr’da 1159/1746-1747 yılında hacca gittiğini belirten müellif gidiş ve dönüş yolculuğunu günümüzde bilinmeyen *Tuhfetü ‘l-Haremeyn* adlı eserinde anlatmış, bundan başka Lefke’den (bugünkü Osmaneli) de bahsettiğini aşağıda verilen satırlarda görmek mümkündür:

“Bu fakîr elli dokuzda hacc-ı şerîfe bi-lutfihî te ‘âlâ ‘azîmet itdiğimde vekâyi ‘-i âmed-şüd-i müsâfereti hâvî Tuhfetü ‘l-Haremeyn nâm nüsha-i sagîrede görüp ketb itdim. Bu vechiledir ki bi- ‘aynihâ tahrîr olundu. Lefke sâhil-i cezîre-i İznik’de havâsı latîf bir kasaba olup derûnunda birkaç cevâmî ‘ vü mesâcid vardır. Sadr-ı a ‘zam-ı meşhûr Lefkeli Mustafa Paşa anda bir...”⁴⁷.

Eserlerinde istifâde ettiği literatüre istinâden devasa bir kütüphaneye ve çok sayıda kaynağa mâlik olduğunu düşündüğümüz Mehmed Said *Kurretü ‘l-Ebsâr*’da XVII. asrın önemli simalarından Kâtib Çelebi ile ilk resmî vekâyinüvis olan Halepli Mustafa Naîmâ Efendi’nin hal tercümelerine yer vermekte, Kâtib

46 BOA, *AE.SMHD.I*, 15/915, 23 Ra 1168 (7 Ocak 1755); Şehrzâde Mehmed Said ve *Kurretü ‘l-Ebsâr*, s. 6.

47 Şehrzâde Mehmed Said ve *Kurretü ‘l-Ebsâr*, s. 13.

Çelebi'nin *Fezleketü't-Tevârih*'ini Türkçe'ye çevirmeyi planlamaktadır. Dahası onun vefatından sonra telifatının ve müsveddelerinin akıbeti hususunda terekesindeki mecmualardan birkaçına mârifet sahibi İzzet Ali Paşa'nın⁴⁸ mâlik olduğunu, büyük bir kısmının Hazîne-i Hümâyûn'a alındığını, tarih mecmualarına sahip olduğunu ve daha eski müsvedde nüshaların ise Edirnevî Sülûkî isimli kişiden tüccar eline düştüğünü de öğrenmekteyiz. Bundan başka Şehrîzâde, Naîma Mustafa Efendi'nin bizzat kaleme aldığı *Rûz-merre mecmû'ası* müsveddelerinin eline geçtiğini ve temize çekmeyi planladığını da ifade etmektedir⁴⁹.

Bursalı Mehmed Tahir, Kâtib Çelebi takipçisi sıkı bir tetkikçi müverrih olarak tarif ettiği Şehrîzâde'nin 1178/1764-1765 tarihinde vefat ettiğini belirtir⁵⁰. Babinger de keza 1764-1765 tarihinde İstanbul'da memur iken vefat ettiğini yazmaktadır⁵¹. Ölüm sebebi olarak elimizde açık bir bilgi olmasa da 15 Zilhicce 1169/10 Eylül 1756 tarihinde *Kurretü'l-Ebsâr* isimli eserinin birinci tabakasını çeşitli rahatsızlıklarından dolayı istediği gibi zarafetle inşa edemediğini “*Bi-emri'llâhi te'âlâ vücûd-ı nâ-tuvâna ba'zı 'ilel-i mütenevvi'a târî olmağla tabaka-i ûlâyı mukaddemâ mahfûz-ı hızâne-i zamîrim olan imlâ vü inşâ ile tezyîn ü tezhîb kâbil olmadı*”⁵² şeklinde ifade etmektedir.

Eserlerinde yer verdiği Türkçe, Arapça ve Farsça mısra ve beyitlerden şiirle de ilgilendiği anlaşılan Şehrîzâde'nin bilhassa tarih sahasında olmak üzere çeşitli konulara ilişkin çok sayıda telifatı bulunmaktadır. Mehmed Said başta *Kurretü'l-Ebsâr fi-Netâyici't-Tevârih ve'l-Ahbâr* ve *Metnü't-Tevârih*'inde muhtelif konularda pek çok başka eserinden daha söz etmekte ve bunların çoğunun müsvedde halinde kaldığını belirtmektedir. Aşağıda kısaca bunlara yer verilecektir.

II. Eserleri

1. *Târih-i Nevpeydâ (Kurretü'l-Ebsâr fi-Netâyici't-Tevârih ve'l-Ahbâr, Nuhbe-i Sa'îdî)*

Şehrîzâde Mehmed Said'in tarih alanında kaleme aldığı en hacimli ve en mühim eseri olan *Kurretü'l-Ebsâr*'ın Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan (699/1299) başlayarak 1000/1592 senesine kadar gelen üç yüz bir yıllık zaman dilimini ele

48 Biz bu kişiyi “İzzetî Mehmed Efendi” olarak bilmekteyiz. Bk. O. Şaik Gökyay, “Kâtib Çelebi; Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri”, s. 37.

49 *Şehrîzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 200-202.

50 Mehmed Tâhir, “Şehrîzâde Mehmed Said Efendi”, s. 2069; *Şehrîzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 14.

51 F. Babinger, *a.g.e.*, s. 323.

52 *Şehrîzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 88.

almak üzere tertibi planlanmış olsa da günümüze bu kıymetli çalışmanın sadece 791/1389'da I. Murad'ın Kosova Savaşı'nda şehîd olmasına kadar gelen ilk kısmı intikal etmiştir. Birçok bölüm ve fasıllar halinde tasarlanan ve 28 Temmuz 1756 tarihinde telifine başlanan eserde *Târîh-i Na'îmâ* örnek alınarak olaylar kronolojik sene tertibine göre sıralanmış, diğer muasır devletlerde cereyan eden bazı olaylar ilave edilmiş, yine bu bağlamda Kâtib Çelebi'nin Arapça *Fezlekesi*'nin bir nevi kronolojik cetveli olarak bilinen *Takvîmü'l-Tevârîh* başlıca kaynak olarak gösterilmiş, onda mevcut olmayan bazı malûmat da başka kaynaklardan tahkik edilerek en doğruyu yazmak hedeflenmiştir.

Eserin giriş mahiyetindeki ilk kısmında müellif eserinin isminden, te'lif sebebinden ve tertibinden, tarih ilminin öneminden, Osmanlı'daki resmî ve gayri resmî tarihçiler ile bazı vekâyi' tahrir eyleyen müverrihlerden kısaca bahsetmekte; Na'îmâ ve hayramı olduğu Kâtib Çelebi'nin hal tercümelerini genişçe ele almaktadır. Eserin dibace kısmında padişahlar, vezirler ve şeyhülislâmların özellikleri zikredilmekte, dönemin padişahı III. Osman, Sadrazam Mirâhur/Bâhir Köse Mustafa Paşa ve Şeyhülislâm Dürrîzâde Mustafa Efendi'den de övgüyle bahsedilmektedir. Yine bu zamanda gelişen bazı olaylara da temas edilerek dönemin sosyo-ekonomik olaylarına ışık tutulmaktadır.

Şehrzâde eserinin cild-i evvelinin ilk tabakasında Osman Gazi döneminde vuku bulan hadiseler ve yine aynı zamanda çeşitli devletlerde meydana gelen mühim vak'alara; ikinci bölümde/tabakada Orhan Gazi zamanı ve saltanatı sırasında muhtelif devletlerde meydana gelen olaylara; "kita" olarak belirttiği ikinci kısımda ise Sultan I. Murad döneminde gerçekleşen hadiseler ile diğer bazı mühim meseleleri ele alacak şekilde mürettep bir düzen planlamaktadır. Fakat bunları kaleme almadan önce birtakım "fâideleri" içeren bir dibâce kaleme almış, burada Devlet-i Aliyye'nin faziletleri, İskender'e benzemekle övülmeye değer bazı padişahların beğenilen davranışları, şehir, memleket ve ülkeler, üstün mertebeli nesepler ve birçok yararlı hususa yer verilmesi tasarlanmıştır. Yine "Mukaddime" başlığı altında "*Ferîde*" adı verilen ana bölümlere ve alt kısımlara ayrılan eserde ilk etapta yüz mebhasta Osmanlı padişahlarının faziletleri ve yüce Allah'ın verdiği bazı ihsanlar ve daha pek çok önemli konu üzerinde durulmuştur. *Kurretü'l-Ebsâr*'ı 1592 tarihine, Naîmâ'nın başladığı yıla kadar, getirmeyi planlayan müellifin, ikinci kısmı yazıp yazmadığı henüz bilinmemektedir⁵³. *Kurretü'l-Eb-*

53 A. Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, s. 149; Daha geniş bilgi için bk. Şehrzâde Mehmed Said ve *Kurretü'l-Ebsâr*, s. 89-95. Ayrıca bk. Nurten Sevinç, "Kurretü'l-Ebsâr/Târîh-i Nev-peydâ", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/kurretu-l-eb-sar-tarih-i-nev-peyda> (Erişim Tarihi: 1.12.2021).

sâr'ın günümüzde Kahire Millî Kütüphanesi (Dârü'l-Kütübî'l-Kavmiyye) nr. 192'de müellif hattıyla yazılmış tam nüshası ile Konya İzzet Koyunoğlu ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphaneleri'nde bulunan eksik iki nüshası bilinmektedir. İstanbul Üniversitesi nüshası üzerinde Faruk Bilici (1974) mezuniyet tezi hazırlanmış, Nurten Sevinç (2000) tarafından ise müellif hattı Kahire nüshası esas alınarak doktora çalışması yapılmıştır.

2. *Metnü't-Tevârih*

Şehrîzâde'nin *Kurretü'l-Ebsârı*'nın bir tür fihristi, dizini ve özeti niteliğinde Arapça olarak kaleme aldığı⁵⁴ yetmiş varaktan müteşekkil olan eseridir. Müellif hattıyla yazılan, 27 Rebî'ülevvel 1173/18 Kasım 1759 tarihinde tamamlanan ve St. Petersburg Şarkiyat Enstitüsü'nde bulunan bu eserin sonunda müellifin otobiyografisi de yer almaktadır⁵⁵. Mehmed Said eserin telif sebebine ilişkin, *Kurretü'l-Ebsâr/Târîh-i Kebîr*'inde geçen devletlerin ve hükümdarların tarihini daha özet olarak dostlarına anlatmak için kaleme aldığını belirtmektedir⁵⁶. Eserin giriş kısmında isimleri verilen kaynak listesi, adeta seçilmiş bibliyografya niteliğindedir⁵⁷. *Metnü't-Tevârih* mukaddime, makasîd, hâtime, tetimme ve tezyîl kısımlarından oluşmaktadır⁵⁸.

3. *Zübdetü't-Tevârih*

Şehrîzâde'nin hilkatten başlayarak I. Mahmud dönemine kadar getirmeyi hedeflediği muhtasar dünya tarihi niteliğindeki eseridir⁵⁹. 1747 tarihinde kaleme alınarak döneminin vezirlerinden el-Hâc Mehmed Paşa'ya ithaf edilmiştir. Müellif hattıyla yazılan bu eser Kahire Millî Kütüphanesi'nde (Dârü'l-Kütü-

54 Carl Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Literature*, II, s. 565.

55 Şehrîzâde Mehmed Said, *Metnü't-Tevârih*, St. Petersburg Şarkiyat Enstitüsü, nr. Ms. or. B1038, vr. 65a-67b.

56 *Metnü't-Tevârih*, vr. 4a.

57 “Bismillâhırrahmânırrahîm: El-hamdulillâhi hakka hamdehû ve's-salâtu 'alâ-nebiyyihî ve 'alâ âlihî ve sahbihî min-ba'dihî feyekûlül-muftakar ilallâhî'l-mubdü ve'l-mu'îd Mehemed Sa'îd Şehrîzâde nâle mâ-erâdehû ve gafere-lehû ve li-eslâfihî ve li-ahbâbihî ve li-ahlâfihî lemmâ kâneti'l-muhâzarâtu ve'l-megâzî ve't-tevârih ve's-siyer murşidun li-men te'emmele ve tedebber ve mir'aten li-men lehû en-nazar ve'l-basar ve mutasalliyen li-men te'akkala ve tefekkere ve vâ'izen li-men tezekkara ve a'tabera ictehadtu fihâ ve kuntu sebbâhan fi-bihârihâ” cümleleriyle başlayan eser için bk. *Metnü't-Tevârih*, vr. 1b-3b.

58 Şehrîzâde Mehmed Said ve *Kurretü'l-Ebsâr*; s. 36-39; Nurten Sevinç, “Metnü't-Tevârih”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/metnu-t-tevarih> (Erişim Tarihi: 27.12.2021).

59 A. Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, s. 150; F. Bilici, “Şehrîzâde Mehmed Said”, s. 473.

bi'l-Kavmiyye) nr. 181'dedir. Babinger bu eserin iki cüz şeklinde tertip edildiğini belirtmiş⁶⁰ olsa da edindiğimiz nüsha tek bir ciltten oluşmaktadır. Eserin giriş kısmında peygamberlere dair bilgiler veren müellif *Zübdetü't-Tevârih*'in dört sahife/bölüm, çok sayıda satır⁶¹, kelime ve harf alt başlıkları altında taksim edildiğini belirttiği halde elimizdeki mevcut nüshada Osmanlı padişahlarını ele alan dördüncü bölüm bulunmamaktadır.

Özetle iki makale üzere tertip olunan *Zübdetü't-Tevârih*'in ilk sahifesinde sırası ile Âdem'in yaratılışından Hz. Muhammed'e kadar gelen meşhur peygamberler ve İslâm peygamberinin menkıbeleri konu edilmiştir. Yine bu minvalde Hz. Peygamber'in doğumu, nesebi, hayatı; ilk dört halife dönemindeki bazı fetih hareketleri; Endülüs'ün ilhakı, Aşere-i mübeşşere, sahabenin büyüklerinden vefat edenler, genel olarak kibâr-ı muhaddisîn, Hanefî, Şâfî ve Hanbelî fakihlerinden bazılarının adları ve vefât tarihleri; hicri 1000 tarihinin öncesi ve sonrasında ulemâ büyüklerinden vefat edenler ve yine hicri 1000 tarihine kadar meşhur olan hattat ve edipler; İran şairlerinden meşhur olanlar ve Anadolu şairlerinin öncülerine yer verilmiştir. Eserin ikinci sahifesinde bi'setten önceki devletler konu edilmiş olsa da kozmografik ve coğrafi özellikli muhtelif konulara da yer verilmiştir. Üçüncü sahifede ise daha önce bahis konusu olmayan bazı garip ve meşhur ümmetler üzerinde durulmuştur. Cihan ve insan, melâike ve şeytan gibi ruhanî varlıkların yaratılışı, müceddid meselesi gibi pek çok husus bu bağlamda ele alınmıştır⁶².

4. *Târîh-i Düvel*

İki cilt olduğu belirtilen eserin ilk kısmı günümüzde bilinmemekle beraber Âdem'den başlayarak Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret ettiği zaman dilimine kadar hükümrânlığını devam ettiren devlet ve yöneticilerini konu edinmektedir. Eserin yüz on iki varaktan oluşan ikinci cildi ise dört ana bölümden oluşmakta ve sırasıyla ilk bölümde dört halife dönemi, ikinci bölümde On iki İmam'ın tercüme-i hâlleri, üçüncü bölümde Emevî Devleti ve sonrasında kurulan İslâm devletleri, İspanya'da ortaya çıkan Müslüman emirlik ve şehirler ve son bölümde ise Abbâsî Devleti tarihi detaylı bir şekilde ele alınmaktadır⁶³.

60 F. Babinger, *a.g.e.*, s. 323.

61 *Zübdetü't-Tevârih*, vr. 34b.

62 *Şehrzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 39-49. Ayrıca bk. N. Sevinç, "Zübdetü't-Tevârih", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/zubdetu-t-tevarih-sa-id> (Erişim Tarihi: 25.02.2022).

63 Şehrzâde Mehmed Said Efendi, *Tarih-i Düvel ve Mülük*, haz. Davut Adlığ, İstanbul, 2022.

Ayrıca *Kurretü'l-Ebsâr*'da önemli ölçüde atıflar yapılan *Târih-i Düvel*'de kadınların devlet yönetiminde etkili olmasının ne gibi sonuçlara sebebiyet verebileceği mevzuu üzerinde de durulmuştur⁶⁴.

5. *Tuhfetü'l-Mustafaviyye fî-Beyânî Kapudanân-ı Devlet-i 'Aliyye*

Şehrihzâde'nin kaptanıderya biyografilerine dair bu eseri Kaptanıderya Şehsuvaroğlu Mustafa Paşa'nın isteği üzerine kaleme alınarak⁶⁵ yine onun adına izafe edilmiştir. Eserde öncelikle sırası ile dört halife dönemi, Emevîler ve diğer İslâm devletlerindeki denizcilik faaliyetleri genel hatları ile anlatılmaktadır. Devamla Osmanlı denizcilik tarihi ve tersaneciliğinin gelişimi detaylandırılmadan padişahlara göre dönemlere ayrılmıştır. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1704 tarihine kadar gelen kaptanıderyaların hayatları ele alınmıştır⁶⁶. Müellif Türkçe kaleme aldığı bu eserini tamamlamadığını belirtmektedir⁶⁷. *Tuhfetü'l-Mustafaviyye*'nin müellif hattıyla tahrir edilen Kahire Millî Kütüphanesi'nde (nr. 45/555; mikrofilm, nr. 11.743) bulunan tek nüshası⁶⁸ üzerinde Davut Adlığ tarafından doktora çalışması yapılmış ve 2020 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır.

6. *Zübdetü'l-Ahbâr el-Müte'allika bi'l-Bihâr*

Mehmed Said'in bu eseri *Tuhfetü'l-Mustafaviyye*'nin özeti niteliğindedir⁶⁹. İstanbul Üniversitesi Ktp., TY, 2548 nr'da bulunan *Zübdetü'l-Ahbâr el-Müte'allika bi'l-Bihâr* Baltaoğlu Süleyman Bey'den başlayarak Soğanyemez Mahmud Paşa'ya kadar gelen kaptanıderyaların hal tercümelerini ihtiva etmektedir. Ancak *Zübdetü'l-Ahbâr*'ın sonunda bulunan fihristte Mahmud Paşa'dan sonra Şehsuvarzade Mustafa Paşa, Ebubekir Paşa ve Durak Mehmed Paşa gibi derya kaptanlarının ismine yer verilmiş olsa da eserde bunların terceme-i halleri yer almamaktadır⁷⁰.

64 “...Fî-nefsi'l-emr kangı zimâm-ı devlet ki, giriftâr-ı dest-i nisâ oldu, halk-ı 'âlem pâ-y-mâl ü fiten-i ekdâr-ı râyân oldu. Selefde bi-hasebi'z-zarûre devâzdehüm 'avret sadr-nişîn-i mesned-i saltanat olup 'asrlarında ne güne dârugîr-i beliyye zuhûra geldiği mufassalâtda mezkûr ve icmâlen bundan akdem te'lîf itdiğimiziz *Târih-i Düvel*'de mastûrdur”. Bk. *Şehrihzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 75.

65 F. Bilici, “Şehrihzâde Mehmed Said”, s. 473; A. Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, s. 150.

66 Adlığ, *Tuhfe-i Mustafâviyye Fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye*, s. 59.

67 *Metnü't-Tevârîh*, vr. 67a.

68 F. Bilici, “Şehrihzâde Mehmed Said”, s. 473.

69 F. Bilici, “Şehrihzâde Mehmed Said”, s. 473.

70 *Şehrihzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*; s. 16-18; Nurten Sevinç, “Zübdetü'l-Ahbâr el-Müte'allika bi'l-Bihâr”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/mad>

7. *Gül-i Zibâ Zeyl-i Hadikatü'l-Vüzerâ*

Şehrizâde Mehmed Said'in *Gül-i Zibâ*'sı Osmanzâde Ahmed Tâib'in sadrazam biyografilerine dair kaleme aldığı *Hadikatü'l-Vüzerâ* isimli eserine⁷¹ 1161/1748 tarihinde zeyl olarak yazılmıştır. Eser Osmanzâde'nin bıraktığı yerden başlamakta ve Said Mehmed Paşa'ya kadar gelmektedir⁷². *Gül-i Zibâ*'nın yurt içinde ve Türkiye dışındaki kütüphanelerde birçok nüshası bulunmaktadır⁷³.

8. *Gülşen-i Mülûk*

Osmanlı biyografi yazarı ve şairi olarak tanınan Osmanzâde Ahmed Tâib'in *Hadikatü'l-Mülûk* isimli eserine Mehmed Said tarafından kısa bir zeyil yazılmıştır⁷⁴. Şehrizâde *Metnü't-Tevârih*'te *Tezyil-i Hadikatü'l-Mülûk ve'l-Hadikatü'l-Vüzerâ* ifadesiyle *Gülşen-i Mülûk*'ten bahsetmektedir⁷⁵. *Gülşen-i Mülûk*'de kısaca, III. Ahmed'in siyasî ve askerî başarılarının yanı sıra onun hayır eserlerinden de söz edilmektedir⁷⁶.

9. *Mahzenü's-Safâ ve Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şu'arâ*

Şehrizâde'nin 24 Ramazan 1152/25 Aralık 1739 tarihinde kaleme aldığı şair padişahlara dair tezkire türündeki eseridir. Müellif *Mahzenü's-Safâ*'nın mukadime kısmında öncelikle döneminin padişahı I. Mahmud'dan şeyhülislâm ve diğer devlet adamlarından övgüyle bahsetmekte; daha sonra divan sahibi şairler ve kendi zamanına ilişkin birtakım değerlendirmelerde bulunmaktadır. İki sahîfe/

de-detay/zubdetü'l-ahbar-el-muta-allika-bi-l-bihar (Erişim Tarihi: 08.01.2022). Eser üzerinde tarafından bir çalışma yapılmaktadır.

71 A. Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, s. 150. *Hadikatü'l-Vüzerâ* Osman Gazi'nin oğlu olduğu iddia edilen Alâeddin Paşa'dan başlayarak Râmi Mehmed Paşa'ya kadar doksan üç sadrazamın biyografisini ihtivâ etmektedir. Ancak bu sıralarda vezirîazamlık makamında bulunanlardan bazılarına yer verilmemiştir. Bk. Abdülkadir Özcan, "Hadikatü'l-Vüzerâ", *DİA*, XV, İstanbul 1997, s. 22.

72 Mehmed Tâhir, "Şehrizâde Mehmed Said Efendi", s. 2070; F. Bilici, "Şehrizâde Mehmed Said", s. 473; Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, I, İstanbul, Dergâh Yay., 2018, s. 367.

73 Bu yazma nüshalardan bazıları için bk. *İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Kataloğu*, İstanbul, Maarif Vekaleti, 1943, s. 696-699; Babinger, *a.g.e.*, s. 324.

74 Abdülkadir Özcan, "Osmanzâde Ahmed Tâib", *DİA*, XXXIV, İstanbul, 2007, s. 4. Şehrizâde, *Kurretü'l-Ebsâr* isimli eserinde Osmânzâde'nin bu eserinden "*Hadikatü'l-Mülûk*, 'ulemâ-yı Rûm'un ercmendi 'Osmânzâde Tâib Ahmed Efendi merhûmudur. *Hadikatü'l-Vüzerâ*, bu dahi mûmâ-ileyhindir. İkisi dahi muhtasardır. Lâkin kavî-i esahhî tahrîr itmekle münâsibi ahz olundu" ifadeleriyle bahsetmektedir. Bk. *Şehrizâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 21.

75 *Metnü't-Tevârih*, vr. 66a.

76 F. Bilici, "Şehrizâde Mehmed Said", s. 473; A. Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, s. 150.

bölümden müteşekkil olduğu belirtilen *Mahzenü's-Safâ*'nın ilk sahîfesi de iki kısma ayrılarak önce şiirleriyle şöhret bulmuş padişahlara, daha sonra yine bu minvâldeki şehzadelere yer verileceği belirtilmiş olsa da eserde ikinci kısım yer almamaktadır. Ayrıca müellif ikinci bölümde alfabe düzenine göre şair ve belagat sahibi kimseler ile Anadolu'daki şairlerin meşhurlarını ele alacağını ifade etmiş olsa da bu kısım telif edilmeyerek eser noksan kalmıştır⁷⁷.

10. *Ravzatü'l-Enfüs fi't-Târîh*

Ravzatü'l-Enfüs, Kâtib Çelebi'nin coğrafya ilmine dair meşhur eseri olan *Cihânnümâ*'sına Şehrizâde'nin 1 Rebi'ülâhır 1153/26 Haziran 1740 tarihinde zeyl olarak yazmaya başladığı eserdir. Bir mukaddime, çok sayıda makale ve fasıldan meydana gelen eserde⁷⁸ III. Ahmed döneminde matbaa faaliyetlerini idare eden Basmacı İbrâhim Efendi'yi metheden müellif 1145/1732-1733 yılında Şeyhülislâm Dâmâdzâde Ebü'l-Hayr Ahmed Efendi'nin talimatı doğrultusunda Kâtib Çelebi *Cihânnümâ*'sının tab' olunduğunu ve bu esere ikinci cilt olacak şekilde bir kitap telifinin emredildiğini ve kendisinin de eserini bu yönde kaleme aldığını belirtmektedir. Eserin dibacesinde İklîm-i Rûm'dan bahsedilmiş, daha sonra makaleler adı altında fasıllara ayrılan *Ravzatü'l-Enfüs*'ün ilk faslında Kostantaniyye şehri, surun inşâsı, fethin başlangıcı, sultan ve vüzerâ camileri, İstanbul'un bazı nâhiyeleri gibi pek çok konu üzerinde durulmuştur. Eserin diğer makalelerinde ise hükümdarların mertebeleri ve yüksek rütbeli devlet adamları, divan konusu, hilafet ve saltanat için gereken bazı şartlar, hükümdarlık alametlerine yer verilmiş ve son olarak derya kapudanlığı ele alınmıştır⁷⁹.

11. *Tâcü'l-Kavânîn*

*Tâcü'l-Kavânîn*⁸⁰, Şehrizâde'nin 10 C 1167/4 Nisan 1754 tarihinde kaleme aldığı siyasetnâme, kanunnâme türü eserdir. I. Mahmud devri vezirlerinden Mehmed Paşa'ya sunulan eserin mukaddime kısmında hamdele ve salvele, man-

77 Şehrizâde Mehmed Said, *Mahzenü's-Safâ ve Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şu'arâ*, İ.B.B. Atatürk Kıtaplığı, M.C.Yz.O. 0074/01; Eren Ersoy, "Şehrizâde Muhammed Saïd Vahdeti'nin (ö. 1764/65) Şairler Tezkiresi Mahzenü's-Safâ Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şu'arâ Üzerine", s. 45-56; *Şehrizâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 31-36.

78 "Hafî olmaya ki bu kitâb bir mukaddime ve niçe makâle ve niçe faslı müstemildir. Bk. *Ravzatü'l-Enfüs fi't-Târîh*, vr. 4b.

79 *Şehrizâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 50-55; Nurten Sevinç, "Ravzatü'l-Enfüs fi't-Târîh", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/ravzatu-l-enfus-fi-t-tarih-tees-1774> (Erişim Tarihi: 03.07.2022).

80 *Tâcü'l-Kavânîn* için bk. Fethi Ethem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, I, İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Yay., 1961, s. 598-599.

zûm kısım ve telif sebebi yer almaktadır. Dört bölümden oluşan eserde⁸¹ sırası ile sultanların ahlak ve âdâbına ilişkin bilgiler, sadrazamların âdâbı ve vezirlik için gereken şartlar, sefer ve malî hazırlıkların önemine dair bilgiler, son olarak da raiyyetin korunması mevzusu üzerinde durulmaktadır⁸².

12. *İlhâmü'l-Hak*

Şehrzâde, tasavvuf içerikli *İlhâmü'l-Hak* isimli Türkçe yazdığı risalesinde konuları soru cevap çerçevesinde değerlendirmektedir. 2 Rebî'ülevvel 1155/7 Mayıs 1742 tarihinde telif edilen eserin müellif hatlı nüshası Atatürk Kitaplığı'nda *Mahzenü's-Safâ ve Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şu'arâ* ile aynı cilt içerisinde bulunmaktadır⁸³. Ayrıca müellif *İlhâmü'l-Hak*'tan başka bir eseri olan *Metnü't-Tevârih*'te de bahsetmektedir⁸⁴.

13. *Risâle fî-Beyâni'l-Mecâlis*

Mahzenü's-Safâ ile aynı cildin farklı varak numarasında bulunan *Risâle fî-Beyâni'l-Mecâlis*'in konusu da tasavvuftur. Muhtevasında meclis türlerine ilişkin bilgi verilen bu küçük risale 20 Cemâziyelevvel 1155/23 Temmuz 1742 tarihinde telif edilmiştir⁸⁵.

14. *Hâşiyetün 'alâ-Şerhi Âdâb-ı Taşkoprîzâde*

Şehrzâde'nin ahlak felsefesine ilişkin tahrir ettiği Arapça bu hâşiyesi Âtuf Efendi Ktp., nr. 2419'da kayıtlıdır. *Hâşiyetün 'alâ-Şerhi Âdâb-ı Taşkoprîzâde*, içinde bulunduğu mecmuanın on dördüncü sırasında yer almaktadır⁸⁶.

81 “Hafî olmaya ki işbu makâle-i muhtasara bir mukaddime ve çâr ebvâb ve hâtîme üzre mürettebdir. Âdâb u hîsâl-ı selâtîn-i kirâm icmâlinedir. Âdâb-ı sadr u sadâret ve şurût-ı lâzîme-i vezâret zikrindedir. Ahvâl-i sefer ve kâide-i sarf-ı sîm ü zer zikrindedir. Tedbîr-i hazâyin ve kânûn-ı hall ü 'akd-i defâin zikrindedir. Zümre-i ra'iyeti hıfz u terbiye ve ol gürûhu tasallut-i zalemeden savn u te'mîn lâzım ve vâcib olduğunu beyân ider. Ba'zı fevâid-i lâzîme ve kavâid-i müstelzime zikrini câmi'adır. Bk. Şehrzâde Mehmed Said, *Tâcü'l-Kavânin*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, nr. 2064, vr. 3a.

82 *Şehrzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 57-61; Nurten Sevinç, “Tâcü'l-Kavânin”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/tacul-kavanin> (Erişim Tarihi: 6.12.2021). *Tâcü'l-Kavânin* Nurten Sevinç tarafından yayına hazırlanmış olup baskı aşamasındadır.

83 Şehrzâde Mehmed Said Vahdetî, *İlhâmü'l-Hak*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, MC.Yz.O. 0074.02, vr. 55b-58a; *Şehrzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 62-63.

84 *Metnü't-Tevârih*, vr. 67a.

85 Şehrzâde Mehmed Said Vahdetî, *Risâle fî-Beyân el-Mecâlis*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, MC.Yz.O. 0074.03, vr. 58b; *Şehrzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 63-64.

86 Şehrzâde Mehmed Said, *Hâşiyetün 'alâ-şerhi âdâb-ı Taşkoprîzâde*, Âtuf Efendi Ktp., nr. 2419 (201b-214a varakları arasında).

15. *Hâşiye 'alâ-Şerhi Hidâyeti'l-Hikme*

Arapça olarak yazılan felsefe türündeki bu eser Manisa İl Halk Ktp., Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu'nda bulunmaktadır⁸⁷. Şehrîzâde'nin bu *Hâşiye*'si söz konusu yazmanın ikinci bölümünün 32a-77a varakları arasında yer alır.

16. *Hâşiye 'alâ-Şerhi'r-Risâleti'l-Vaz 'iyye*

Arapça yazılan edebî içerikli bu eser de ilgili mecmuanın 80b-116a varakları arasında bulunmaktadır⁸⁸.

17. *Hâşiyetü'l-Hâşiye 'alâ-Şerhi'l-Mevâkıf*

Akaid ve kelâm ilmi ile alakalı olan bu Arapça eserin iç kapağında ve diğer bir yerinde *Hâşiyetü'l-İlâhiyyât Şurûhu'l-Mevâkıf* yazmaktadır. Giriş kısmında muhtevası hakkında bilgiler de bulunmaktadır⁸⁹.

Günümüzde Nüshası Bilinmeyen Eserleri

Şehrîzâde Mehmed Said'in başta *Metnü't-Tevârîh* olmak üzere diğer çalışmalarının satır aralarından varlığını tespit ettiğimiz, ancak günümüzde nerede olduğu bilinmeyen çok sayıda eseri bulunmaktadır. Müellif *Metnü't-Tevârîh*'de bunları telife başladığını, yarısını hatta üçte birini bile yazmadığı eserlerinin olduğundan söz etmektedir⁹⁰. *Metnü't-Tevârîh*'de bunların bazıları isimleri ve muhtevalarıyla zikredilirken, bazılarına ilişkin sadece kısa açıklayıcı bilgiler bulunmaktadır. Aşağıda kısaca bunlara yer verilecektir.

1. *Ravzatü's-Selâtin*: Şehrîzâde'nin Türkçe kaleme aldığı bu eserinin konusu Devlet-i Aliyye'de nazım ve nesirleriyle meşhur olan sultanlardır⁹¹.

2. *Misbâhu'l-Kalbiyye*: Alimlerin ve şeyhlerin üstün faziletlerini konu edinen bu eser *İsâgüci Şerhi* olarak da isimlendirilmiştir⁹².

87 Şehrîzâde Ebû'l-Mehâmid Muhammed Saîd, *Hâşiye 'alâ-Şerhi Hidâyeti'l-Hikme*, Manisa İl Halk Ktp., Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, nr. 45 Ak Ze 132/2.

88 Şehrîzâde Ebû'l-Mehâmid Muhammed Saîd, *Hâşiye 'alâ-Şerhi'r-Risâleti'l-Vaz 'iyye*, Manisa İl Halk Ktp., Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, nr. 45 Ak Ze 132/3; Şehrîzâde Mehmed Said ve *Kurretü'l-Ebsâr*, s. 56.

89 Şehrîzâde Ebû'l-Mehâmid Muhammed Saîd, *Hâşiyetü'l-Hâşiye 'alâ-Şerhi'l-Mevâkıf*, Manisa İl Halk Ktp., Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, nr. 45 Ak Ze 133; Şehrîzâde Mehmed Said ve *Kurretü'l-Ebsâr*, s. 57.

90 *Metnü't-Tevârîh*, vr. 67b.

91 *Metnü't-Tevârîh*, vr. 66a. Ayrıca eser hakkında verilen bilgi için bk. Şehrîzâde Mehmed Said ve *Kurretü'l-Ebsâr*, s. 65.

92 *Metnü't-Tevârîh*, vr. 66a.

3. İsim kısmı boş bırakılan bu Türkçe çalışma, Feyzullah Efendi'nin *Kasîde-tü'l-Lâmiyye*'sine yazılmış bir şerhtir⁹³.

4. Eser ismi boş bırakıldıktan sonra akabinde yalnızca “*Fî-Tahmîsi Kasâyî-dü'n-Nahîfiyye*”⁹⁴ yazılan bu çalışmanın, manzum ve mesnevî tercümesiyle tanınan divan şairi Nahîfî'nin *Tahmîs-i Kasîde-i Bürde* isimli eseriyle ilgisi olduğu düşünülmektedir⁹⁵.

5. Adı belirtilmeyen bu çalışma muhtemelen *el-Hallâku fi'l-Ahlâk*'a⁹⁶ Türkçe kaleme alınan bir zeyildir⁹⁷.

6. Eser ismi boş bırakılan ve hayvanın hakikatlerine dair Türkçe yazılan bu çalışmada insanın hakikatleri, hayvanların kısımları, anatomisi ve bazı güzel faydalar üzerinde durulmuştur⁹⁸.

7. *Tibru'l-Mesbûk fî-Âdâbi's-Sülûk*: Mehmed Said'in kendi ifadesiyle “hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir gözün görmediği” tasavvufî bir eser olarak tanımladığı Türkçe çalışmasıdır⁹⁹.

8. On sekiz beyitten oluşan manzum mesnevî tarzındaki ismini vermediği bu çalışmanın bir şerh olduğu anlaşılmaktadır¹⁰⁰.

9. Yine müellifin eser ismini boş bırakıp Berat gecesinin faziletlerine dair manzum türde yazdığı ve temize çekemediği çalışmasıdır¹⁰¹.

10. '*Avnu'l-Ahad fî-Tahkîki'l-Esed*: Mahiyetine ilişkin bilgi verilmeyen bu risâle Arapça yazılmış ve tamamlanmamıştır¹⁰².

11. *Ahsenu'l-Kasas fî-Kıssati'l-Yûsuf*: Yûsuf Peygamber kıssasını ele alan bu eser Türkçe yazılmış, fakat temize çekilmemiştir¹⁰³.

93 *Metnü't-Tevârih*, vr. 66a-66b. Tıp ve matematik ilmine alâka gösteren ayrıca bestekar olan fakat günümüze herhangi bir bestesi ulaşmayan Osmanlı şeyhülislâmı Feyzullah Efendi için bk. Mehmet İpşirli, “Feyzullah Efendi, Damadzâde”, *DİA*, XII, İstanbul, 1995, s. 525-526.

94 *Metnü't-Tevârih*, vr. 66b.

95 *Tahmîs-i Kasîde-i Bürde* için bk. Mustafa İsmet Uzun, “Nahîfî”, *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006, s. 297-299.

96 Bu eserin kime ait olduğu tespit edilememiştir.

97 *Metnü't-Tevârih*, vr. 66b.

98 göst. yer, vr. 66b.

99 göst. yer, vr. 66b.

100 göst. yer, vr. 66b.

101 göst. yer, vr. 66b.

102 göst. yer, vr. 66b.

103 göst. yer, vr. 66b. “der-Zikr-i Yûsuf es-Siddîk 'aleyhi's-selâm ibn Yâkub 'aleyhi's-selâm: Hafî değildir ki bunların menkabe-i 'âliyelerinde nass-ı tenzîl *Ahsenu'l-Kasas* ile nâtuğdur. Kibâr-ı

12. *Dürer-i Bihâru'l-Hakâyk*: Şehrîzâde'nin, Türkçe olarak peygamberlerin meşhurlarını kaleme aldığı ve temize çekmediği çalışmasıdır¹⁰⁴.

13. *Eşrefü't-Tevârih*: Türkçe tahrir edilen bu çalışmada çeşitli kıssalar anlatılmış ve bu da temize çekilmemiştir¹⁰⁵.

14. *Şemârihu'l-Fevâid fi'l-'Akâyid*: Arapça kaleme alınan bu risale de temize çekilmemiştir¹⁰⁶.

15. *Dürerü'n-Nazîde fi'd-Düveli'l-'Adîde*: Türkçe yazılan ve kimin olduğu belirtilmeyen *Fihrisü'd-Düvel* risâlesinin zeyli olan bu çalışma da tamamlanmamıştır¹⁰⁷.

16. İsmi belirtilmeyen fıkıh ilmi ile alakalı Türkçe yazılmış ve tamamlanmamış bir çalışmasıdır¹⁰⁸.

17. *Ahsenü't-Ta'bir fi't-Tefsîr*: Arapça yazılan bu risale de temize çekilmemiştir¹⁰⁹.

18. *Me'hazu'l-İber fi-A'zami'l-Haber*: 1703 Edirne İhtilâli'ne dair temize çekmediği Türkçe bir telifidir¹¹⁰. Ayrıca bu eserin *Fezleke*, *Na'îmâ* ve *Peçuylu* tarihlerinin zübdesi olduğu belirtilmiştir¹¹¹.

19. *Zeynü't-Tevârih*: Enbiya ve bazı hükümdarların kıssalarını ihtivâ eden elli cüzden ibaret olan *Zeynü't-Tevârih* isimli eser de tamamlanmamıştır¹¹².

20. *Lübbü't-Tevârih*: *Metnü't-Tevârih*'de müellifin kendi ifadesiyle Kırım kaanlarını anlattığı fakat temize çekmediğini belirttiği Türkçe eseridir¹¹³.

müellifin nazmen ve nesren niçe nüsah-ı zîbâ te'lif etmişlerdir. *Eşrefü't-Tevârih*'de tafsilân zikr olunduğundan mâ'adâ *Ahsenu'l-Kasas* ve *Ayînü'l-Hısas* eser-i mu'teberi 'abd-i Hakîr mahsûs bu bâbda keşîde-i şîrâze-i te'lif etmişdir. Bu 'ucâlede icmâlen ba'zı fevâid zikr olunmuşdur". Eserin zikredildiği kısım için ayrıca bk. Şehrîzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr, s. 66.

104 *Metnü't-Tevârih*, vr. 66b.

105 *Metnü't-Tevârih*, vr. 66b. *Zübdetü't-Tevârih* ve *Kurretü'l-Ebsâr* içerisinde çokça zikredilen bu eser için bk. Şehrîzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr, s. 66-67.

106 *Metnü't-Tevârih*, vr. 66b.

107 göst. yer, vr. 66b.

108 göst. yer, vr. 66b.

109 göst. yer, vr. 66b-67a.

110 göst. yer, vr. 67a. Billhassa Edirne Vak'ası için tafsilatlı olarak kaleme alınan bu risâle için bk. Şehrîzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr, s. 68-69.

111 *Mahzenü's-Safâ*, vr. 34b.

112 *Metnü't-Tevârih*, vr. 67a.

113 göst. yer, vr. 67a. Ayrıca bk. Şehrîzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr, s. 69-70; Nurten Sevinç, "Lübbü't-Tevârih", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-de-tay/lubbu-t-tevarih-sa-id> (Erişim Tarihi: 19.12.2021).

21. *Îzâhu'l-Hükm fi-Islâhi'l-Ümem:* Şehrzâde'nin temize çekmediği mecmuasıdır¹¹⁴.

22. *Kalâyıdu'l-Fuzalâ fi-Terâcimi'l-Hükemâ:* Türkçe kaleme alınan bu risale de tebyîz edilmemiştir¹¹⁵. Müellifin *Kurretü'l-Ebsâr* isimli eserinde İskender bahsinde bu eserden söz edilmiştir¹¹⁶.

23. *İlhâmu'l-Mülhem fi'l-Mühim:* Manzum olarak Türkçe kaleme alınan bu eser, kırk hadis derlemesi olup müsvedde halinde kalmıştır. Ayrıca müellifin kırk hadis derlemelerinden Kemal Paşazâde'nin *Tercemetü'l-Erba'in* adlı eseriyle alakalı bir çalışması da bulunmaktadır¹¹⁷.

24. *Hilyetü'l-Mülûki'l-Osmâniyye:* Türkçe yazılan bu manzum eser de temize çekilmemiştir¹¹⁸.

25. *Hilyetü'l-Enbiyâ 'aleyhimüsselâm:* Müellifin manzum tarzda yazılan ve temize çekilmeyen bir diğer eseridir¹¹⁹.

26. *Dürerü Bihâri's-Şi'r:* Bu eser, yazarın babasının yazdığı şiirlerin tertip edilmesinden oluşmaktadır¹²⁰.

27. *Tuhfetü'l-Haremeyn:* Şehrzâde'nin Türkçe kaleme aldığı fakat tamamlamadığı eseridir¹²¹. Şehrzâde 1159/1746-1747 tarihinde hacca gidiş ve dönüş yolculuğunu günümüzde nüshası bilinmeyen *Tuhfetü'l-Haremeyn* isimli eserde anlatmış, İznik beldesinin tavsifinden ve Lefke'den bahsetmiştir. *Kurretü'l-Ebsâr* isimli eserinde de Lefke'nin fethi hakkında çeşitli rivayetleri ele aldıktan sonra bu konuda kendi müşahedelerine yer vermiştir¹²².

114 *Metnü'l-Tevârih*, vr. 67a.

115 göst. yer, vr. 67a.

116 Şehrzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr, s. 70-71.

117 *Metnü'l-Tevârih*, vr. 67a.

118 göst. yer, vr. 67a.

119 göst. yer, vr. 67a.

120 göst. yer, vr. 67a.

121 göst. yer, vr. 67a.

122 "...âzim-i hacc-ı şerif olduğumda vekâyi'-i yevmiyyeyi zabt u tahrîr itdiğim *Tuhfetü'l-Haremeyn* nâm risâlede zikr olunduğu üzere belde-i 'atfk mahrûse-i İznik-i şehri-i nâ-şenûda mesel-i mahmiyye-i Kostantaniyye-i cennet-'adile yirmi üç sâ'at mikdârı mesâfe olup sâhil-i buhayrede 'an-aslin fevka'l-gâye ma'mûr ve hammâme-i hayâl devresin nisf sâ'atde idâreye ancak kâdir ve 'arz-ı hisârında çâr 'aded şahıs yân be-yân meşyde 'adem-i külfet zâhir ve buhayresinde ak balık ve sazın balığı ve yayın balığı olup ahâlîsi sayd ile derkârlardır". Bk. Şehrzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr, s. 71-73.

28. Heşt Behişt fi-Târîh-i Kostantaniyye: Günümüzde nüshası bilinmeyen İstanbul tarihi ile ilgili bu eser müsvedde halinde kalmıştır¹²³.

29. Düstûrü'l- 'Amel fi'l-Meşâhîr Mine'd-Düvel: Bu eser Türkçe yazılmış ve temize çekilmemiştir¹²⁴.

30. Revnaku't-Tevârîh: *Câmi 'u'd-Düvel* isimli umumî tarih niteliğindeki eserden seçmeler olup Türkçe yazılmış ve müsvedde halinde kalmıştır¹²⁵.

31. Osmân Hân¹²⁶ asrının vak'alarını konu edinen ve ismi belirtilmeyen bu risale de keza Türkçe yazılmış ve temize çekilmemiştir¹²⁷.

32. Kenzü's-Safâ fi-Mu 'cizâti'l-Enbiyâ: Türkçe yazılan bu risale de müsvedde halinde kalmıştır¹²⁸.

33. Hediyyetü'l- 'Asr fi-İcmâli Beldetün Mısır: Şehrîzâde, Tufan öncesi Mısır sultanlarına da yer verdiği bu eserini¹²⁹ Türkçe yazmış ve temize çekememiştir¹³⁰.

34. Usûlü'l-Hikem: Şehrîzâde'nin siyasete dair bu eserinde sultan ve halifelerin gerekliliği¹³¹, saltanata dair bazı meseleler ile askerî görevlerin kimlere tevcih edilmesi gerektiği gibi hususlar üzerinde durulmuştur¹³².

35. Fethu'l-Hallâk: Şehrîzâde'nin siyasetnâmetürü olarak değerlendireceğimiz bu risalesinin varlığını *Kurretü'l-Ebsâr* isimli eserinden öğrenmekteyiz. Saltanatın devamına ilişkin hususlar, Câhiliye döneminin cömertliğiyle meşhur şairi Hâtim et-Tâî'nin bazı ahvâli, vezîriâzamda bulunmaması icap eden hasletlerden

123 *Metnü't-Tevârîh*, vr. 67a; Nurten Sevinç, "Heşt Behişt fi Târîhi Kostantiniyye", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/hest-behist-fi-tarihi-kostantiniyye> (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

124 *Metnü't-Tevârîh*, vr. 67a.

125 göst. yer, vr. 67a; *Şehrîzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*; s. 74. Münecimbaşı Ahmed Dede tarafından Arap lisanıyla yazılan *Câmi 'u'd-Düvel* adlı genel tarih niteliğindeki bu eser için bk. Ahmet Ağırakça, "Münecimbaşı Ahmed Dede", *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006, s. 4-5.

126 Bu eserin hangi Osmanlı sultanına dair olduğu belirtilmemiştir.

127 *Metnü't-Tevârîh*, vr. 67a.

128 göst. yer, vr. 67a.

129 *Zübdetü'l-Tevârîh*, vr. 201b.

130 *Metnü't-Tevârîh*, vr. 67a-67b.

131 Saltanatın nizamının halkın korku ve umut arasında olmasıyla kolaylaşacağını müellif "... Zîrâ havfin kulûb-ı halkdan zuhûl ve zevâli erâzilin ta'adisine ve yüze çıkmasına sebebdir. Nizâm-ı saltanat halkın beyne'l-havf ve'r-recâ olmasıyla müyesserdir. Bu hususun tafsîli *Usûlü'l-Hikem* nâm mecmû'amızda mastûrdur" cümlesiyle ifade etmektedir. Bk. *Kurretü'l-Ebsâr*, vr. 63b.

132 *Şehrîzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 75-76.

biri olan tama⁶ ve müellifin faydalı olarak gördüğü bazı mevzuların eserde ele alındığı belirtilmiştir¹³³.

36. *Matla 'u'l-Beyân fi'l-Hayevân*: Müellifin hayvana dair bilgileri ihtiva eden bu eseri kendi ifadesiyle “itibarlı kaynaklardan hareketle” telif edilmiştir¹³⁴.

37. *Risâle-i Füyûzât*: XVIII. asırda artan tersane masraflarının deniz seferleri üzerindeki menfî etkilerini dikkate alarak söz konusu eseri kaleme almayı planladığını ifade eden müellifin *Risâle-i Füyûzât*'ı yazıp yazmadığı bilinmemektedir¹³⁵.

38. *Kitâb-ı Fezâil*: Günümüzde nüshası bilinmeyen bu kitap, şehzadeler vakası ve bazı tarihe dair bilgiler ihtivâ etmektedir¹³⁶.

39. *Füyûzât-ı Akdesi fî Mesâlihi'l-Hamse*: *Kurretü'l-Ebsâr*'da bahsi geçen bu risale, askerin nizam ve intizamı hususunda bazı detayları içerdiği yönünde bir izlenim vermektedir¹³⁷.

40. *Tuhfe-i Şâhân*: Müellifin *Mahzenü's-Safâ ve Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şu'arâ*'sında adı geçen bu eserin mahiyetine ilişkin bir bilgi verilmemiştir¹³⁸.

41. *Câmi 'u'l-Bilâd*: Müellifin şehir tarihine dair eseridir. *Kurretü'l-Ebsâr*'da verdiği bilgilerden hareketle *Câmi 'u'l-Bilâd*'da Edirne, Semendire ve Silistre gibi şehirler ile ilgili bilgiler bulunduğu görülmektedir¹³⁹.

42. *Usûlü'l-Hikem fî Nizâmi'l-Âlem ve Muslihu'l-Halel el-Vâki' Bey-ne'l-Milel*: Şehrizâde'nin *Kurretü'l-Ebsâr*'da kısmen yer verdiği bu mecmuası

133 Şehrizâde Mehmed Said ve *Kurretü'l-Ebsâr*, s. 76-77.

134 “...*Matla 'u'l-Beyân fi'l-Hayevân* nâm risâlemizin fasl-ı evvelinde niçe mu'teberâtdan naklen zikr olunduğu üzre hayevân 'anâsır-ı erba'adan hâsıl olan kâinâtın üçüncü mertebesi müvelledâtun ümmehâtdan eb'adidir”. *Kurretü'l-Ebsâr*, vr. 77b; Şehrizâde Mehmed Said ve *Kurretü'l-Ebsâr*, s. 77-78.

135 “...Ol masârif-i zâidenin tafsilî inşâallâhu te'âlâ eger *Risâle-i Füyûzât* te'lifine muvaffak olursak zikr olunsa gerekdir”. Şehrizâde Mehmed Said ve *Kurretü'l-Ebsâr*, s. 78; a.m.lf., “Şehrizâde Mehmed Said Efendi'nin Devlet Düzeni İle İlgili Bazı Görüşleri”, s. 354.

136 “...*Kitâb-ı Fezâil*'de işâret olunduğu üzre ve Devlet-i 'Aliyye'de şehzâdeler vak'ası zuhûri 'azîm keder teşvişe bâ'is bir iş olmuş idi. Eger übüvvet ve nübüvveti i'tibâren merâmlarına müsâ'ade olunsa nizâm-ı 'âlem didikleri emr-i mergüb meslûb olacağı bi-ıştibâh idi. Bi-lutfihî te'âlâ tekml-i *Târih*'e muvaffak olursak her biri mahallinde zikr u tafsil olunsa gerekdir”. Şehrizâde Mehmed Said ve *Kurretü'l-Ebsâr*, s. 78, 333.

137 “...İnşâallâhu te'âlâ tafsil-i mâdde ba'de't-te'lif-i *Füyûzât-ı Akdesi fî Mesâlihi'l-Hamse* tesmiye olunmak tasmiye olunan risâlede zikr olunur”. Şehrizâde Mehmed Said ve *Kurretü'l-Ebsâr*, s. 78-79.

138 *Mahzenü's-Safâ*, vr. 53a; Şehrizâde Mehmed Said ve *Kurretü'l-Ebsâr*, s. 79.

139 Şehrizâde Mehmed Said ve *Kurretü'l-Ebsâr*, s. 79-81.

dünya düzenine ilişkindir. Müellif bu eserinde “nizâm-ı ‘âlem”in sebeplerini on maddede özetlemektedir¹⁴⁰.

43. *Risâle-i Usûl*: Müellifin siyâsete dair bir diğer eseri olmalıdır¹⁴¹.

44. Ahmed b. Abdülvehhâb en-Nüveyrî'nin otuz ciltlik¹⁴² çeşitli mevzuları içeren ansiklopedik çalışması olan *Nihâyetü'l-Ereb*'in astronomiye dair birinci cildinden yaptığı tercümedir. Şehrîzâde'nin söz konusu ismi belirtilmeyen gök bilimi ile alakalı bu çevirisinin mahiyeti de günümüzde bilinmemektedir¹⁴³.

45. *Devhatü'l-Meşâyih*: Şehrîzâde Mehmed Said, Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi'nin Osmanlı şeyhülislâmlarına dair *Devhatü'l-Meşâyih* isimli biyografik eserine bir zeyil yazma girişiminde bulunduğunu, ancak tamamlayamadığını belirtmekte¹⁴⁴ ise de böyle bir çalışmasının varlığı tam olarak bilinmemektedir.

Sonuç

XVIII. asır Osmanlı tarihçiliğinin önemli simalarından Şehrîzâde Mehmed Said'in hayatı ve eserleri üzerinde durmamızın muayyen bazı sebepleri bulunmaktaydı. Bu nâcizâne çalışma ile müellif ve te'lifâtı hakkında özet ve yeni bilgiler vermeye çalışarak müphem kalmış bazı hususları az da olsa aydınlatmaya çalıştık. Zira bu minvalde son zamanlara kadar yapılan çalışmalar eksik, birbiri ile çelişkili ve kat'î olmayan bazı bilgiler barındırıyordu. Nitekim daha yakın bir zamana kadar onun hangi tarihte doğduğu, en hacimli eseri olan *Kurretü'l-Ebsâr*'ın hangi tarihe kadar geldiği ve bilinen belli başlı eserleri dışında herhangi bir bilgiye sahip olmamız ve diğer bazı konularda da tereddütlerin olması bu meselenin bir nümûnesi olsa gerek. Bu araştırmamız ışığında Şehrîzâde'nin hayatına dair 1133/1720-1721 tarihinde Berat gecesî Cuma günü (15 Şaban 1133/11 Haziran 1721) İstanbul'da doğduğunu, altı yaşında Kur'ân-ı Kerîm'i okumaya başladığını, çeşitli sahalarında birçok eser tetebbu ederek Pir Kadı Yusuf Efendi ve Mehmed Efendi gibi kimselerden ders aldığını söyleyebiliriz.

140 N. Sevinç, “Şehrîzâde Mehmed Said Efendi'nin Devlet Düzeni İle İlgili Bazı Görüşleri”, s. 329-330; a.m.f., *Şehrîzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 81.

141 *Şehrîzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 81-82.

142 Başka bir çalışmada Sultan Muhammed b. Kalavun'a ithaf edilen *Nihâyetü'l-Ereb*'in otuz bir ciltlik ansiklopedik çalışma olduğu belirtilmiştir. Bk. Mustafa Öz, “Nüveyrî, Ahmed b. Abdülvehhâb”, *DİA*, XXXIII, İstanbul, 2007, s. 305.

143 “Fakîr-i pür-taksîr cild-i evvelinden felekiyyâta dâir şey'-i kesîr terceme itmîş idim. Hâlâ Aya-sofya-i Kebîr'de mebnî kütübhâne-i hakânîde mevcûddur. Lâkin nüsha-i merkûmenin tamâmı el-yevm bulunmak mutasavver değildir. Ve tamâmı otuz cild olmak üzere meşhûrdur” Bk. *Şehrîzâde Mehmed Said ve Kurretü'l-Ebsâr*, s. 83.

144 *Metnü't-Tevârîh*, vr. 67a.

Ayrıca tahsilini İstanbul'da tamamlayarak Osmanlı bürokrasisinde önemli bazı görevlerde bulunan bu zât, ailesine ilişkin nesep zincirini “*Muhammed Şehri ibn Yusuf bin Mustafa ibn Nasuh eş-Şehîd*” olarak belirtmiş, pederi Mehmed Şehri'nin 1140/1727-1728 yılında piyâde mukâbeciliği görevini yaptığı sıralarda kapıkulu süvâriyelerinin mevâcibene ilişkin arşiv kayıtlarını incelemiş ve dönemin canlı tanığı olarak eserlerinde görüp duyduklarına yer vermiştir. Yine babasının 1158/1745 senesi rebî'ülevvelinin cumartesi günü öğle vaktinde vefat ettiği bilgisini kendisinden öğrenmekteyiz.

Şehrzâde takriben kırk dört yıl kadar kısa süren hayatına ilmî ve edebî cihetten ehemmiyet taşıyan Türkçe ve Arapça telif ve terceme tarzında birçok eser sığdırmış, ancak araştırmacılar tarafından gerekli ilgiye mazhar olamamıştır. Netice itibariyle onun hayatı ve eserleri hakkındaki malumata yine onun kaleme aldığı çalışmalardan hareketle ulaşabiliyoruz. Bu çok yönlü velût ansiklopedist müverrihin bilhassa eserleri bütün boyutları ile çalışılmadan son sözü söylemek yerinde olmayacaktır.

Kaynakça

I. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Ali Emiri Mahmud I (*AE.SMHD.I*) 15/915.

Topkapı Sarayı Müze Arşivi Evrakı (*TS.MA.E*) 833/8.

II. Kitabî Kaynaklar

Ayvansaraylı Hafız Hüseyin, *Hadikatü'l-Cevami'*, II, haz. İhsan Erzi, İstanbul, Tercüman-Aile ve Kültür Kitaplığı Yay., 1987.

Kâtib Çelebi, *Fezleke*, [*Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)*], haz. Zeynep Aycibin, İstanbul, Çamlıca Yay., 2016.

Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2948 (Şehid Ali Paşa Kütüphanesi'nde bulunan tek sayfa hüccet).

Şehrzâde Mehmed Said, *Târîh-i Nevpeydâ (Kurretü'l-Ebsâr fî-Netâyici't-Tevârih ve'l-Ahbâr, Nuhbe-i Sa'îdî)*, Konya İzzet Koyunoğlu Ktp., nr. 13279.

_____, *Târîh-i Nevpeydâ (Kurretü'l-Ebsâr fî-Netâyici't-Tevârih ve'l-Ahbâr, Nuhbe-i Sa'îdî)*, İ.Ü. Ktp., TY, nr. 3291.

_____, *Metnü't-Tevârih*, St. Petersburg Şarkiyat Enstitüsü, nr. Ms. or. B1038.

_____, *Ravzatü'l-Enfûs fi't-Târîh*, Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz, Ms. or. fol. 3336.

_____, *Mahzenü's-Safâ ve Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şu'arâ*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, MC.Yz.O. 0074.01.

_____, *Tuhfe-i Mustafâviyye Fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye*, haz. Davut Adlığ, İstanbul, Efe Akademi, 2020.

_____, *Gül-i Zibâ Zeyl-i Hâdikatü'l-Vüzerâ*, Berlin ktp. Ms. Diez. A. Octau. 104; Süleymaniye Ktp., nr. 194.

_____, *Zübdetü't-Tevârîh*, Kahire, Dârü'l-Kütübi'l-Kavmiyye nr. 181.

_____, *Tarih-i Düvel ve Mülük*, haz. Davut Adlığ, İstanbul, 2022.

_____, *Mahzenü's-Safâ ve Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şu'arâ*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, M.C.Yz.O. 0074/01.

_____, *Tâcü'l-Kavânin*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, nr. 2064.

_____, *İlhâmü'l-Hak*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, MC.Yz.O. 0074.02.

_____, *Risâle fî-Beyân el-Mecâlis*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, MC.Yz.O. 0074.03, vr. 58b.

_____, *Hâşiyetün 'alâ-şerhi âdâb-ı Taşköprüzâde*, Âtîf Efendi Ktp., nr. 2419 (201b-214a).

_____, *Hâşiyetü 'alâ-Şerhi Hidâyeti'l-Hikme*, Manisa İl Halk Ktp., Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, nr. 45 Ak Ze 132/2.

_____, *Hâşiyetü 'alâ-Şerhi'r-Risâleti'l-Vaz'îyye*, Manisa İl Halk Ktp., Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, nr. 45 Ak Ze 132/3.

_____, *Hâşiyetü'l-Hâşiyetü 'alâ-Şerhi'l-Mevâkıf*, Manisa İl Halk Ktp., Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, nr. 45 Ak Ze 133.

III. İnceleme ve Araştırmalar

Ağırakça, Ahmet, "Müneccimbaşı Ahmed Dede", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXII, İstanbul, 2006.

Bilici, Faruk, "*Şehrîzâde Mehmed Said Efendi'nin Târîh-i Nevpevdâ Metni*", (Mezuniyet tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi Kürsüsü, 1974.

_____, "*Şehrîzâde Mehmed Said*", *DİA*, XXXVIII, İstanbul, 2010.

Bursalı Mehmed Tâhir, “Şehrîzâde Mehmed Said Efendi”, *Türk Yurdu*, cilt 6, sayı 62, (30 Mart 1330).

_____, *Osmanlı Müellifleri*, III, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1342.

Emecen, Feridun M., “Hilafetin Devri Meselesi: Şaban-ı Şifâî ve Şehrîzâde Mehmed Said’in Görüşleri Üzerine Yorumlar”, *Osmanlı’nun İzinde Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı*, haz. Feridun M. Emecen - İshak Keskin - Ali Ahmetbeyoğlu, I, İstanbul, 2013.

Ersoy, Eren, “Şehrîzâde Muhammed Saîd Vahdetî’nin (ö. 1764/65) Şairler Tezkiresi Mahzenü’s-Safâ Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şu‘arâ Üzerine”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 7, İstanbul, 2011.

Eyice, Semavi, “Küçük Ayasofya Külliyesi”, *DİA*, XXVI, Ankara, 2002.

Gökyay, Orhan Şaik, “Kâtip Çelebi; Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri”, *Kâtip Çelebi, Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, Ankara, TTK Yay., 1991.

Hagen, Gottfried, *Bir Osmanlı Coğrafyacısı İşbaşında Kâtip Çelebi’nin Cihannümâ’sı ve Düşünce Dünyası*, Küre Yay., Aralık 2015.

İpşirli, Mehmet, “Hâcegân”, *DİA*, XIV, İstanbul, 1996.

_____, “Feyzullah Efendi, Damadzâde”, *DİA*, XII, İstanbul, 1995.

Levend, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, I, İstanbul, Dergâh Yay., 2018.

Öz, Tahsin, *İstanbul Camileri*, I, Ankara, TTK Yay., 1987.

Öz, Mustafa, “Nüveyrî, Ahmed b. Abdülvehhâb”, *DİA*, XXXIII, İstanbul, 2007.

Özcan, Abdülkadir, *Osmanlı’da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, İstanbul, Kronik Kitap, 2020.

_____, “Hadîkatü’l-Vüzerâ”, *DİA*, XV, İstanbul, 1997.

_____, “Osmanzâde Ahmed Tâib”, *DİA*, XXXIV, İstanbul, 2007.

Sarıcaoğlu, Fikret, *Kitâb-ı Cihannümâ li-Kâtip Çelebi*, II (Giriş: Kâtip Çelebi ve Cihannümâ, Dizin), Ankara, TTK Yay., 2013.

_____, “Kâtip Çelebi’nin Otobiyoğrafleri”, *Prof. Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, İstanbul, 2002.

Sevinç, Nurten, “Şehrîzâde Mehmed Said ve Kurretü’l-Ebsâr (Târîh-i Nevpeydâ) Adlı Eseri: Tahlil ve Metin”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Tarih Programı, İstanbul, 2020.

_____, “Şehrîzâde Mehmed Said Efendi’nin Devlet Düzeni İle İlgili Bazı Görüşleri”, *İmparatorluğun Son Asrında Osmanlılar (Kurumlar-İnsanlar-Kaynaklar)*, ed. Fatih Bozkurt - Burhan Çağlar, İstanbul, 2022.

Uzun, Mustafa İsmet, “Nahîfi”, *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti’nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara, TTK Yay., 1988.

Yücelen, Hilmi, *Türk Mali Tarihine Toplu Bir Bakış ve Malîyeci Şairler Antolojisi*, İstanbul, Nilüfer Matbaası, 1973.

IV. Müracaat Kitapları ve İnternet Kaynakları

Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Çoşkun Üçok, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1992.

Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü’l-‘Ârifîn Esmâü’l-Mü’ellifîn ve Âsârü’l-Musannifîn*, II, İstanbul, 1955.

_____, *İzâhu’l-Meknûn fi’z-Zeyli ‘alâ-Keşfi’z-Zunûn ‘an-Esâmî’l-Kütüb ve’l-Fünûn*, II, İstanbul, 1947.

Brockelmann, Carl, *Geschichte der Arabischen Literature*, II, Leiden, E.J. Brill, 1949.

İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Kataloğu, İstanbul, Maarif Vekaleti, 1943.

Karatay, Fethi Ethem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, I, İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Yay, 1961.

Sertoğlu, Midhat, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1986.

Sevinç, Nurten, “Kurretü’l-Ebsâr/Târîh-i Nev-peydâ”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/kurretu-l-ebzar-tarih-i-nev-peyda> (Erişim Tarihi: 1.12.2021).

_____, “Metnü’t-Tevârîh”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/metnu-t-tevarih> (Erişim Tarihi: 27.12.2021).

_____, “Zübdetü’t-Tevârîh”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/zubdetu-t-tevarih-sa-id> (Erişim Tarihi: 25.02.2022).

_____, “Zübdetü’l-Ahbâr el-Müte’allika bi’l-Bihâr”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/zubdetu-l-ahbar-el-muta-allika-bi-l-bihar> (Erişim Tarihi: 08.01.2022).

_____, “Ravzatü’l-Enfûs fi’t-Târîh” *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://>

tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/ravzatu-l-enfus-fi-t-tarih-tees-1774 (Erişim Tarihi: 03.07.2022).

_____, “Tâcü’l-Kavânîn”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/tacul-kavanin> (Erişim Tarihi: 6.12.2021).

_____, “Lübbü’t-Tevârih”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/lubbu-t-tevarih-sa-id> (Erişim Tarihi: 19.12.2021).

_____, “*Heşt Behişt fi Târihi Kostantiniyye*”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/hest-behist-fi-tarihi-kostantiniyye> (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmanın her aşamasından yazar sorumludur.

Çatışma Beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

